

Table des matières

Remerciements

Introduction

I. La Gascogne, ou l'énergie de la province

1. L'espace de la province
2. L'étendue de la généalogie
3. Le terrain de l'éducation
4. Le Parlement de Bordeaux
5. L'Académie de Bordeaux
6. Le domaine de la Brède

II. Paris, ou la gravitation de la ville

1. Dans le cercle des « Lettres persanes »
2. Dans la sphère des « Considérations sur les Romains »
3. Dans l'orbite de l'« Esprit des lois »

III. L'Europe, ou le potentiel du continent

1. Autriche
2. Italie
3. Allemagne
4. Hollande
5. Angleterre
6. Lorraine

Conclusion

Bibliographie

Annexe 1

Annexe 2

Le voyage de Montesquieu. Biographie spatiale. Résumé

Index des noms de personnes

PODZIĘKOWANIA

Chciałbym w tym miejscu podziękować tym wszystkim instytucjom i osobom, które tak bardzo pomogły mi w wieloletniej pracy nad niniejszą książką. Zacznę od instytucji, przede wszystkim władz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, które na różnych szczeblach, ale zawsze z jednakowym zaangażowaniem i życzliwością wspierały mnie w moich wysiłkach. Dziękuję też gorąco Ambasadzie Francji w Warszawie, dzięki której, jako jej stypendysta, mogłem kilkakrotnie znaleźć się w ojczyźnie Monteskiusza, by na miejscu szukać śladów jego życia i dzieła. Szczególne słowa podziękowania kieruję tutaj w stronę paryskich bibliotek, Biblioteki Narodowej, Ecole Normale Supérieure oraz Sorbony, za to, że zechciały otworzyć przede mną swe podwoje i bogate zbiory, które tak bardzo pomogły mi w mojej pracy badawczej. Bardzo wdzięczny jestem także środowisku francuskiego *Cercle des Amis de Montesquieu* z siedzibą w La Brède, że zechciało podjąć mnie na rodzinnej ziemi autora *O duchu praw*, gdzie mogłem osobiście poznać obecnych potomków Monteskiusza, jak również skosztować cudownego wina z należących kiedyś do rodziny, i ciągle urodzajnych winnic w Rochemorin. Dziękuję tutaj w sposób szczególny Monique Brut, historyczce i pasjonatce regionu, za Jej cudowną gościnę i rolę nieustrudzonego przewodnika po gaskońskiej ziemi. Z ogromną wdzięcznością myślę też o profesorce Jean Ehrard, honorowym przewodniczącym międzynarodowego *Société Montesquieu*, wybitnym specjalście życia i dzieła autora *Listów perskich*, który przez wiele lat z ogromną życzliwością i poświęceniem udzielał mi w mojej pracy badawczej wielu bezcennych rad i wskazówek. Podobną wdzięczność jestem winien także aktualnej przewodniczącej *Société Montesquieu*, profesor Catherine Volpilhac-Auger z Uniwersytetu w Lyon, która również wspierała moje wysiłki nad niniejszą książką. Osobiste słowa wdzięczności kieruje też do profesora Jacques'a Fontaine z *Académie des inscriptions et belles lettres* w Paryżu, oraz profesora Gérarda Gengembre z Uniwersytetu w Caën – ich ogromna pomoc i wsparcie były dla mnie zawsze cenne i pozostaną niezapomniane. Dziękuję też bardzo mojej wieloletniej przyjaciółce z Belgii, cudownej nauczycielce języka francuskiego, Annick Cornil, za jej pomoc językową przy redakcji tej książki. Na sam koniec, dziękuję także wszystkim moim polskim przyjaciołom i kolegom za ich nieustanne serdeczne wsparcie i miłe słowa otuchy.

REMERCIEMENTS

Je tiens à remercier ici toutes les institutions et toutes les personnes qui m'ont énormément aidé dans l'élaboration de la présente étude. Je commence par les institutions, et tout particulièrement par les autorités de l'Université catholique de Lublin Jean Paul II, qui, à différents échelons, m'ont soutenu, avec toujours la même bienveillance et le même engagement, dans mon travail. Je remercie infiniment l'Ambassade de France à Varsovie qui, grâce à la bourse de recherches qu'elle m'a octroyée, m'a donné la chance de me rendre quelques fois dans la patrie de Montesquieu sur les traces de sa vie et de son œuvre. Mes vifs remerciements vont aussi à quelques bibliothèques de Paris : la Bibliothèque Nationale, la bibliothèque de l'Ecole Normale Supérieure et celle de la Sorbonne-Paris IV, qui ont bien voulu m'ouvrir leurs portes et leurs fonds si riches. Je tiens également à remercier le *Cercle*

des Amis de Montesquieu de La Brède, qui m'a accueilli chaleureusement dans la terre natale de Montesquieu, où j'ai pu rencontrer les descendants de l'auteur de *l'Esprit des lois*, et goûter l'excellent vin des vignobles de Rochemorin qui, toujours fertiles, ont jadis appartenu à sa famille. Un mot de reconnaissance personnelle doit être adressé ici à Monique Brut, historienne passionnée du terroir de Montesquieu, pour son hospitalité et son rôle de guide infatigable dans la terre gasconne. Mes remerciements tout particuliers s'adressent aussi à Monsieur le Professeur Jean Ehrard, président honoraire de la *Société Montesquieu*, spécialiste éminent de la vie et de l'œuvre de l'auteur des *Lettres persanes*, qui pendant plusieurs années, avec combien d'amabilité et de dévouement, a bien voulu me partager ses opinions et m'ouvrir des pistes précieuses pour mes recherches. La même gratitude ira à Madame le Professeur Catherine Volpilhac-Augier de l'Université de Lyon, l'actuelle présidente de la *Société Montesquieu*, qui, elle aussi, m'a beaucoup soutenu dans ma réflexion sur Montesquieu. Mes remerciements tout particuliers, également, à Monsieur le Professeur Jacques Fontaine de *l'Académie des inscriptions et belles lettres* à Paris, ainsi qu'à Monsieur le Professeur Gérard Gengembre de l'Université de Caën, dont l'aide et le soutien me sont à la fois précieux et inoubliables. Je suis également fort reconnaissant à Annick Cornil, mon amie belge de longue date et enseignante de français enthousiaste, d'avoir eu l'amabilité de réviser l'ensemble de cette étude du point de vue linguistique. Enfin, je remercie tous mes amis et collègues polonais de leur appui chaleureux continu et de leurs aimables paroles de soutien tout au long de ce travail.